

Uusi selitys suomen sanasta *koto*.

Tämän aikakauslehden seitsemännessäneljättä vuosikerrassa (XXXVII 399—415; v. 1933) julkaisin kirjoituksen »Suomen sanoista *koti* ja *koto*» esittäen käsityksenäni, että suom. *koti*, karj., lyyd., veps. *kodi* on, luultavasti myöhäiskantasuomalaisena aikana, syntynyt *kota* -paradigman monikon paikallissijoista, joilla alkuaan oli tarkoitettu pientä tai suurta kotaryhmää, so. *kota* -nimisiä asuntomajoja, mutta jotka vähitellen olivat menettäneet useuskollektiivisen merkityksen ja vuosisatoja kestäneen kehityksen kautta tulleet psyykilliseksi pohjaksi uudelle semeemille ja paradigmalle *koti*, minkä yksikön nominatiivi siis on abstrahoitunut *kota* -paradigman monikosta. Silloisen käsitykseni mukaan *koto* oli vanhempi sana kuin *kota* eikä tästä syntynyt johdannainen. Se oli merkinnyt ensin 'maakuoppa-asuntoa', sitten 'asuntoa' ja vihdoin viimein samaa kuin nykyisen kirjasuomen *koti*. Jätin kuitenkin toisien tutkijoiden harkittavaksi, olivatko silloisen käsitykseni perustelut riittävät, varsinkin kun sanan äänneasu näytti vievän siihen oletukseen, että sanaa oli pidettävä kanta-arjalaisena lainasanana.

Sittemmin huomasin vepsän äännehistoriaa kirjoittaessani, että *koto* -sanan synnyn selittämisessä ei tarvitse palata niin huimaavaan etäisyyteen, vaan että se voidaan selittää uskottavammin.

Suomen kielen taivutusopissa huomautetaan, että kahdella kaksitavuisella *a*-vartaloisella nominilla, joiden ensi tavussa on (*ō* >) *uo*-diftongi, on säännönvastainen monikonvartalo, jonka loppuna on *i:n* asemesta diftongi *oi*, nim. sanoilla *puola* (= 'puolukka', ruots. 'lingon')

ja *suola* (ruots. 'salt'), joiden monikossa on sellaisia muotoja kuin *puolo/ja -jen -issa*, *suolo/ja -ista -illa*, muka 'erotukseksi' toisen *puola* -sanana (= ruots. 'spole') sekä *puoli* ja *suoli* -sanojen monikoista. Moiset epäsäännölliset monikkomuodot ovat karjalan kielessä harvinaiset: aunuksessa Genetzin mukaan *buolii* 'puoloja' (kuitenkin Salmisissa *buoloi*), *suolii* 'suoloja', vienalaismurteissa *buolie* 'puoloja', mutta *šuoloja*.¹ Vepsässä *oi*-vartaloineen monikko on kaksitavuisissa *a*-vartaloisissa paradigmoissa, joiden ensitavun sonanttina on *o* tai *u*, melkoisesti laajalti käytännössä; esim. vÄ *hodreid* 'tuppia', *oksïid* 'oksia', *must/eid* ~ *-ïid* 'mustia', *kuw/eid* ~ *-ïid* 'lestejä'; — vK (Ši) *tšuhnoïd* 'suomalaisia', *soukqïd* 'jauhoäyskäreitä' (*souk-an* < ven. *сорок совок*); — vE *notōd* 'nuottia', *kuhōd* (~ *kuhïd*) 'kuhia', *kuwōd* 'lestejä', *šorpōd* 'haaroja, piikkejä'. — Tämä monikkotyyppi tunnetaan vatjastakin: *ehjoi* 'ohjia', *kervojani* 'korviani', *neitoi* 'noitia' (Joenperä); *körmei -ta* 'kuormia', *sulkei* 'sulkia', *ejeja* 'ojia' (Mahu); *ehseissa* 'oksista', *muneï* 'munia' (Pummala), *koireï* 'koiria' (Ikäpäivä). — Virossa tämän nominiryhmän mon. partitiivi on *u*-loppuisena hyvin tunnettu: *nōïdu* 'noitia', *ōlgu* 'olkia', *pōhju* 'pohjia', *kōvu* 'kovia', mutta myös *e*-loppuisena, esim. *mune* 'munia', *suge* 'sukia, harjoja', *koere* 'koiria', *oje* 'ojia'.

Tässä puheena olleen monikonvartalo-tyypin syntyyn ei ole tarpeellista nyt puuttua.² Riittää jos sanon, että nykyisen käsitykseni mukaan suom., vatj. *koto*, vir. *kodu* on lähtenyt *kota* -sanana *oi*-loppuisesta monikonvartalosta: *kotoi-* ja on siten tavallaan melko vanha rinnakkaismuoto sanalle *koti*. *oi*-diftongista ei enää liene *ï*:tä tai sen edustajaa jäljellä murteissakaan. Yleensä on vartalon *ï* äännelaillisesti kadonnut, mutta sana on ilman sitäkin muutosta voinut varhain sekaantua *o*-vartaloisiin paradigmoihin. Se on vanhempi kuin pääpainottoman *o*:n muuttuminen *u*:ksi virossa.

E. A. TUNKELO

¹ TAK s. 131, TVKK ss. 170—171.

² Siitä ks. VeKÄH ss. 791—804.